

Ιδέες Εκσυγχρονισμός: Η διαρκής πρόκληση

Συλλογή κειμένων από δώδεκα επιστήμονες για την οκταετία Σημίτη, τις επιτυχίες και τις αδυναμίες του εκσυγχρονιστικού σχεδίου, το διακύβευμα του οποίου παραμένει επίκαιρο

Στα μισά του δρόμου η μεταρρύθμιση

Η πρόκληση του εκσυγχρονισμού
ΕΠΙΣΤ. ΕΠΙΜ. KEVIN FEATHERSTONE
ΜΤΦΡ. ΠΙΩΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ
ΟΚΤΩ 2007
ΣΕΛ 412, ΤΙΜΗ €26,50

Του ΣΩΤΗΡΗ ΒΑΝΔΩΡΟΥ

Στο σύγχρονο πολιτικό λεξιλόγιο ο «εκσυγχρονισμός» ταυτίστηκε με την περίοδο Σημίτη. Ήταν άλλωστε η λέξη με την οποία ο πρώην πρωθυπουργός συμπύκνωσε συνθηματικά το πολιτικό του σχέδιο, έγινε δημοφιλής στην κοινή γνώμη, επικράτησε στο εσωκομματικό πεδίο και κατήγαγε τις εκλογικές επιτυχίες του. Το παράδοξο είναι, όπως σημειώνει ο καθηγητής Συγκριτικής Πολιτικής Χρήστος Λυριντζής στην υπό παρουσίαση συλλογή μελετών, ότι σχεδόν αμέσως μετά την οκταετή του διακυβέρνηση το εκσυγχρονιστικό σχέδιο σχεδόν εξαφανίστηκε από την πολιτική σκηνή. Και βέβαια, πρώτο από όλους το αγκάτελειψε το ίδιο του το κόμμα. Αλήθεια, έχει κάτι καλύτερο να παρουσιάσει σήμερα;

Ο τόμος αυτός που επιμελείται ο Kevin Featherstone, διευθυντής του Ελληνικού Παρατηρητηρίου στην Οικονομική Σχολή του Λονδίνου (LSE), έχει ως σημείο εστίασης το εκσυγχρονιστικό εγχείρημα των κυβερνήσεων Σημίτη (1996-2004), αν και εκτείνεται χρονικά σε όλη την Τρίτη Ελληνική Δημοκρατία. Ο Featherstone μεταφέρει κατά κάποιον τρόπο τη συνολική αίσθηση που αποπνέουν τα περισσότερα από τα 12 κείμενα πανεπιστημιακών του τόμου όταν στην εισαγωγή του αξιολογεί τα αποτελέσματα της πολιτικής Σημίτη ως περιορισμένα κι επιφανειακά.

Όμως, ποιο είναι το ακριβές περιεχόμενο της έννοιας του εκσυγχρονισμού; Σύμφωνα με τον Κώστα Ση-

μίτη, μπορεί να οριστεί κατ' αρχάς με έναν πολύ γενικό τρόπο ως πολιτική αντίληψη και πρακτική και λιγότερο ως συγκεκριμένο πρόγραμμα. Γράφει στο βιβλίο του «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα» (Πόλις 2005) με το οποίο κάνει έναν αναλυτικό απολογισμό των πεπραγμένων του: «Ο εκσυγχρονισμός δεν έχει ημερομηνία λήξης. Είναι μια διαρκής πολιτική-κοινωνική διεργασία, της οποίας το αντικείμενο καθορίζεται σε κάθε συγκεκριμένη ιστορική στιγμή με βάση τις αξίες και τις μόνιμες επιδιώξεις μας». Πράγματι, όπως παρατηρεί ο Λυριντζής, ο εκσυγχρονισμός στην εκδοχή Σημίτη προσδιορίστηκε κυρίως με αρνητική χροιά, περισσότερο ως εναντίωση σε προϋφιστάμενες πελατειακές σχέσεις, λαϊκιστικές πρακτικές, στον κρατισμό και τον πολιτικό συντηρητισμό, παρά εξηγήθηκε ευκρινώς το θετικό νόημά του ή αναπτύχθηκε εκτενώς θεωρητικά.

Εξορθολογισμός της δημόσιας διοίκησης, χρηστή διαχείριση, τεχνοκρατική προσέγγιση, εξευρωπαϊσμός, πραγματισμός είναι λέξεις-κλειδιά που επικαλέστηκαν οι κυβερνήσεις Σημίτη και με αναφορά στις οποίες εισήγαγαν δέσμη μεταρρυθμίσεων.

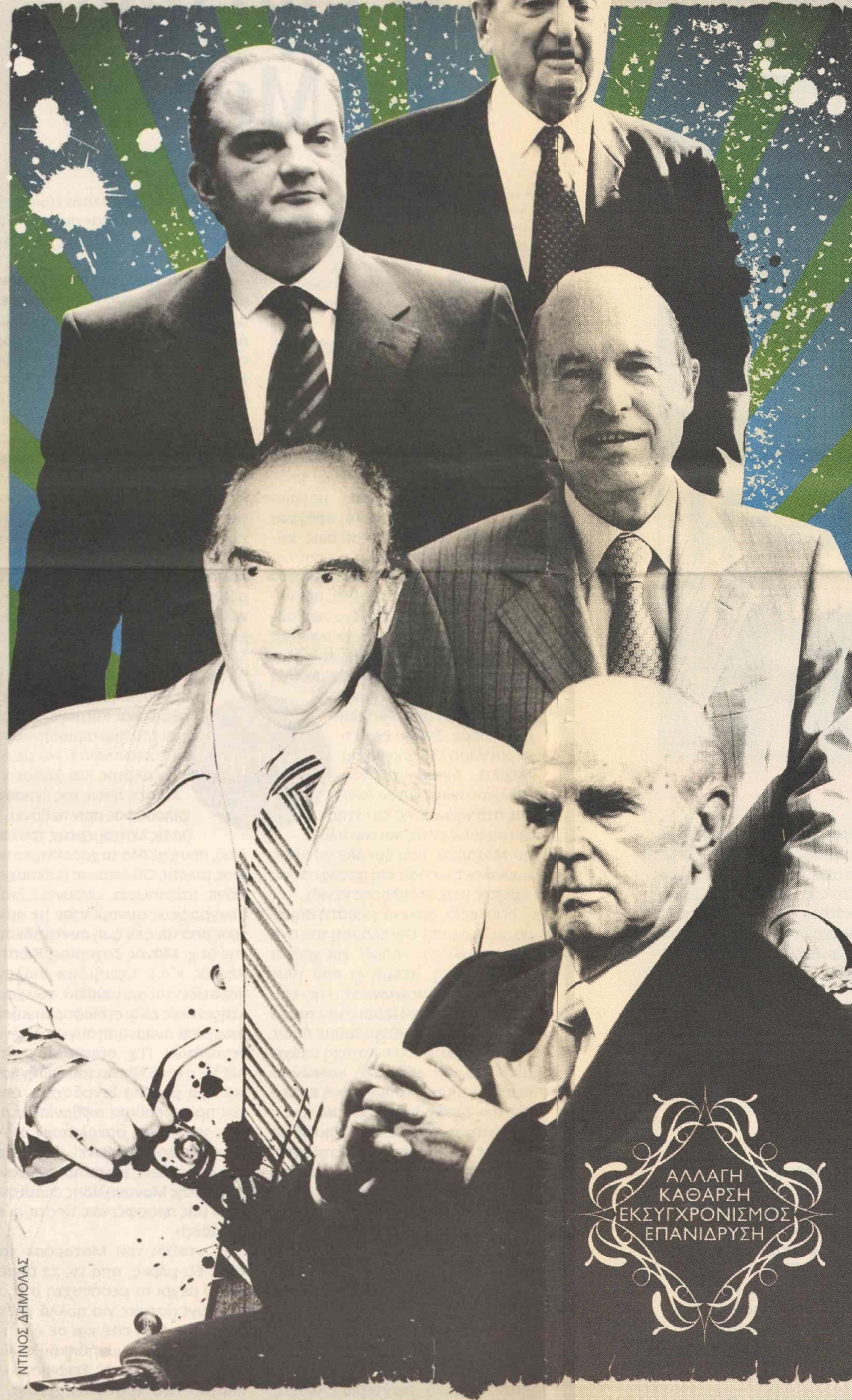
Από μία άποψη λοιπόν, το αίτημα εγχείρημα του εκσυγχρονισμού είναι διαρκώς επίκαιρο, ακόμη κι όταν δεν μνημονεύεται ως τέτοιο ακριβώς επειδή οι έως τώρα πολιτικές του εφαρμογές υπήρξαν ημιτελείς ή διακόπηκαν από πίσωγυρίσματα. Ενώ λοιπόν σημειώθηκαν κάποιες επιτυχίες κι έγιναν ορισμένες τομές -ενδεικτικά, η εισαγωγή της Ελλάδας στην ΟΝΕ, η επιτυχής λειτουργία θεσμών όπως ο Συνήγορος του Πολίτη κ.λπ.-, δεν υπήρξαν σημαντικά μεταρρυθμιστικά αποτελέσματα π.χ. στην Παιδεία ή στην Υγεία. Επιπλέον, δεν μεταβιβάστηκαν τα όποια οφέλη της οικονομικής ανάπτυξης στα λιγότερο ευνοημένα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Αντίθετα, η ακρίβεια, η ανεργία και το φάσμα του κοινωνικού αποκλεισμού υπήρξαν οι συνθήκες που ευνόησαν την απαξίωση

της εκσυγχρονιστικής διαχείρισης στη συνείδηση εκτενών τμημάτων της κοινής γνώμης ως υπεύθυνης ή εν πάση περιπτώσει ως ανίκανης να αντιμετωπίσει τα «καθημερινά» προβλήματα.

Ο Λυριντζής επίσης εύστοχα επισημαίνει ότι ήδη από την έναρξη της δεύτερης πρωθυπουργικής θητείας Σημίτη η δυναμική του «εκσυγχρονισμού» είχε σχεδόν εξαντληθεί. Μετά την είσοδο στην ΟΝΕ, δεν τέθηκε ένας στόχος μεγάλης εμβέλειας που θα μπορούσε να κινητοποιήσει το νου και τις καρδιές των πολιτών, κάτι που θα προσέφερε μια προοπτική και με το οποίο θα μπορούσαν να ταυτιστούν. Αλλωστε, δεν συγκροτήθηκε μια ηγετική ομάδα που θα αφοσιωνόταν πραγματικά στην εκσυγχρονιστική ιδέα και θα ανέπτυξε μια συνεπή και μακρόπνοη στρατηγική. Ακόμη χειρότερα, όπως διαπιστώνει ο επίκουρος καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης Χρήστος Παρασκευόπουλος, το εκσυγχρονιστικό εγχείρημα δεν κατάφερε να βρει ισχυρά κοινωνικά στηρίγματα, μολονότι έκανε «ανοίγματα» στην κοινωνία πολιτών. Κι αυτό καθώς δεν αντιμετώπισε την έλλειψη συνεργατικής κουλτούρας και τα χαμηλά επίπεδα κοινωνικής και πολιτικής εμπιστοσύνης που παραδοσιακά υφίστανται στην Ελλάδα.

Ο καθηγητής Πλάτων Τήνης, ειδικός σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης και σύμβουλος του Κώστα Σημίτη, καταπίνει στο κείμενό του με την -και σήμερα εκ νέου επίκαιρη- μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος, την ανά διαστήματα σχεδιαζόμενη και διαρκώς αναβαλλόμενη. Μεταξύ άλλων δείχνει πώς στον κατακερματισμό του ασφαλιστικού συστήματος αντικατοπτρίζεται ο κοινωνικός κατακερματισμός, κάτι που αποθαρρύνει τη συνεννόηση και τη συναίνεση, προϋποθέσεις της κοινωνικής αποδοχής κι επομένως της επιτυχίας μιας μεταρρυθμιστικής πολιτικής.

svandoros@e-tipos.com

Από την εδραίωση της Δημοκρατίας στην «αλλαγή» και από την «κάθαρση» στο στοίχημα Σημίτη και τη σημερινή πρόκληση για επανίδρυση του κράτους

Το στοίχημα της επόμενης μέρας

Του ΑΝΤΩΝΗ ΜΑΚΡΥΔΗΜΗΤΡΗ

Τέσσερις ήταν οι βασικές ιδέες που δέσποσαν στο πολιτικό σκηνικό της χώρας την περίοδο της Μεταπολίτευσης. Οι ιδέες αυτές μπορεί να μην υπερκαθόρισαν δεσμευτικά τα πολιτικά διακυβεύματα. Εκφράζουν εν τούτοις, αν όχι το βαθύτερο νόημα, πάντως τη γενική κατεύθυνση και τους προσανατολισμούς.

Κατά την πρώτη φάση της Μεταπολίτευσης, η πανηγυρική επάνοδος του Κωνσταντίνου Καραμανλή το καλοκαίρι του 1974 εγκαινίασε την περίοδο όχι απλά της αποκατάστασης της Δημοκρατίας αλλά της αναθεμελίωσης της σε νέα βάθρα αποτελεσματικότητας και ποιοτικότερης οργάνωσης και λειτουργίας. Ετσι, το άνοιγμα του πολιτικού συστήματος και η νομιμοποίηση όλων των πολιτικών δυνάμεων, για πρώτη φορά έπειτα από τριάντα χρόνια, η θέσπιση νέου Συντάγματος, που ήταν το πιο σύγχρονο από ιδρύσεως του νεοελληνικού κράτους, η κατάρνηση της μοναρχίας ύστερα από διεξαγωγή πολιτειακού δημοψηφίσματος και η δρομολόγηση της ένταξης της χώρας στην τότε ΕΟΚ συνιστούσαν ένα πλέγμα σοβαρών διαρθρωτικών μεταβολών στο πολιτικό σύστημα. Εξέφραζαν συνάμα και ένα μίγμα πολιτικών επιλογών πέρα από ιδεολογικές αναγωγές και στερεότυπα. Ετσι, η έξοδος από το ΝΑΤΟ δεν απέτρεψε αλλά ενέτεινε την προσπάθεια για την ένταξη στην ΕΟΚ, ενώ η κρατικοποίηση κάποιων κοινωφελών επιχειρήσεων και οργανισμών (Ολυμπιακή, Τράπεζες κ.λπ.) δεν ανέτρεπε τη στρατηγική επιλογή της ανοιχτής οικονομίας, του κοινωνικού κράτους δικαίου και του πολιτικού φιλελευθερισμού. Φυσικά, η περίοδος εκείνη έφερε τη σφραγίδα του ιδρυτή της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας και της μοναδικής του ικανότητας για το συνδυασμό της υπεύθυνης και αποτελεσματικής διακυβέρνησης. Ίδιως η διορατική στρατηγική του επιλογής για την ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας αποτέλεσε έκτοτε μια σταθερά όχι μόνο στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής, αλλά και της

γενικότερης ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού στη χώρα.

Στη συνέχεια η διαδοχή του Καραμανλή από τον Ανδρέα Παπανδρέου, τον πιο δημοφιλή ίσως πολιτικό ηγέτη στη Μεταπολίτευση, έφερε στο πολιτικό προσκήνιο όχι μόνο νέα κοινωνικά στρώματα, αλλά και το αίτημα για τη γενική «αλλαγή» στη χώρα. Παρά την εννοιολογική της ασάφεια η νέα ιδέα, που συνάρπασε τη συλλογική φαντασία και τις προσδοκίες, ενέπνευσε μέτρα εκδημοκρατισμού, λαϊκής συμμετοχής και διαμαρτυρίας, τα οποία διέπνυν και τα όρια νομιμοποίησης της πολιτικής. Η «κάθοδος των μαζών» μπορεί να μην οδήγησε στο σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της χώρας, λόγω και των επιδέξιων χειρισμών του Ανδρέα που απέφυγε τη ριζική μεταβολή των κρίσιμων πολιτικών και κοινωνικών συντεταγμένων (όπως η οικονομία της αγοράς, το κράτος δικαίου, η αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Εξέθρεψε όμως φαινόμενα λαϊκισμού και κρατικισμού, διέφυγε τις πελατειακές σχέσεις, ενώ η διαφθορά στη διαχείριση του δημοσίου χρήματος οδήγησε όχι μόνο στην εκτίναξη του δημόσιου χρέους, αλλά και σε μια έντονη κρίση αξιοπιστίας του πολιτικού κόσμου στα τέλη του '80.

Εν τω μέσω πρωτοφανούς οξύτητας των πολιτικών αντιθέσεων, τον Παπανδρέου διαδέχθηκε στην πρωθυπουργία ο παλαιός του αντίπαλος και ανταγωνιστής, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης. Επικεφαλής της Νέας Δημοκρατίας και με σημαία την «κάθαρση», επιχείρησε τη δρομολόγηση μέτρων κοινωνικού και πολιτικού φιλελευθερισμού και αποκρατικοποιήσεων. Δεδομένης όμως της ισχύος κοινοβουλευτικής του πλειοψηφίας, όσο και της αστοχίας των μεταρρυθμίσεων που εξαγγέλλονταν δίχως να μπορούν να εφαρμοστούν, δεν κατάφερε να αποτρέψει την εκλογική ρεβάνς από τον Παπανδρέου και την επάνοδό του στην εξουσία το 1993. Η φυσική του όμως εξάντληση οδήγησε γρήγορα στη διαδοχή του από τον Κωνσταντίνο Σημίτη, που

δεν ήταν μόνο κορυφαίο στέλεχος του ΠΑΣΟΚ αλλά είχε ήδη δώσει το στίγμα της εκσυγχρονιστικής του πρωτοβουλίας για τη γενικότερη ανασυγκρότηση της πολιτικής και κοινωνικής ζωής στη χώρα. Η κεντρική ιδέα του εκσυγχρονισμού, που είχε τύχει και σοβαρής θεωρητικής επεξεργασίας από τον καθηγητή Νίκο Μουζέλη, κυρίως, κυριάρχησε έκτοτε στην επιχειρηματολογία της οκταετούς διακυβέρνησης Σημίτη, αν και κάπως λιγότερο στην πρακτική της. Πράγματι, κατέστησαν δυνατές η ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ, ως ανώτερο στάδιο της ευρωπαϊκής εννοποίησης, η συνταγματική αναθεώρηση του 2001, αλλά και η δρομολόγηση σειράς μεγάλων δημόσιων έργων, που επέτρεψαν την επιτυχή διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του

τον Κώστα Καραμανλή.

Ο τελευταίος με βασικό σύνθημα αλλά και προγραμματική εξαγγελία την «επανίδρυση» του κράτους, που ετίθετο πλέον στο επίκεντρο του μεταρρυθμιστικού εγχειρήματος, άσκησε την εξουσία επί τριετία κατά τη μεταολυμπιακή περίοδο διευρύνοντας με τρόπο μετριοπαθή το ριπίδιο των μεταρρυθμίσεων σε διάφορους τομείς της δημόσιας πολιτικής από την οικονομική διαχείριση ως τα δημόσια έργα, από την ανώτατη εκπαίδευση ως τα ασφαλιστικά ταμεία. Η πρόσφατη ανανέωση της λαϊκής εντολής προς την κυβέρνηση του παρέχει την ευκαιρία της δοκιμασίας για την επιτυχία του εγχειρήματός του, υπό δυσμενέστερους ίσως όρους, λόγω και σειράς συγκυριακών παραγόντων και μεταβλητών.

Εν συμπεράσματι, από τη συνολική επισκόπηση των ιδεών και των πρακτικών που κυριάρχησαν κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης, προκύπτει ότι παρά τη συχνή εναλλαγή των συνθημάτων και των εννοιολογικών προταγμάτων, οι σταθερότεροι προσανατολισμοί στάθηκαν ο εξευρωπαϊσμός και ο εκδημοκρατισμός της χώρας. Ετσι, η συμμετοχή στο εξελισσόμενο οικοδομημα της ευρωπαϊκής συμπολιτείας συναντά πλέον τη γενικότερη αποδοχή και νομιμοποίηση ως ιδέα και αξία. Συνάμα, ο ποιοτικός μετασχηματισμός της ίδιας της Δημοκρατίας εξακολουθεί να αποτελεί την κορυφαία πρόκληση και προοπτική. Τέλος, στο επίκεντρο των μεταρρυθμίσεων αλλά και ο δυσκολότερος στόχος τους παραμένουν ο πραγματικός εκσυγχρονισμός και η ανανέωση του κράτους. Κάτι που αν επιτευχθεί με κριτήρια την αξιοκρατία, την αποκέντρωση και την ικανότητα δομών, διαδικασιών και προσωπικού, θα ισοδυναμεί με την ουσιαστική «επανίδρυσή» του.

Το εκσυγχρονιστικό πρόταγμα δεν κατάφερε να λύσει μείζονα δημόσια προβλήματα, όπως το ασφαλιστικό και οι αποκρατικοποιήσεις

2004. Εν τούτοις, το εκσυγχρονιστικό πρόταγμα δεν κατάφερε να οδηγήσει στη λύση μείζονων δημόσιων προβλημάτων, όπως το ασφαλιστικό και οι αποκρατικοποιήσεις υπερχρεωμένων δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών. Ούτε πέτυχε στον αναγκαίο βαθμό τη ριζική μεταρρύθμιση του κράτους και της δημόσιας διοίκησης, παρά την εισαγωγή καινοτόμων θεσμών, όπως οι συγχωνεύσεις των κοινοτήτων και η θέσπιση ανεξάρτητων διοικητικών αρχών. Ενώ αναλόγως και σε συμβολικές αντιπαραθέσεις χαρακωμάτων με την Εκκλησία για το ζήτημα των ταυτοτήτων. Στο τέλος της διακυβέρνησης Σημίτη, τα αποθέματα κοινωνικής αποδοχής και νομιμοποίησης του εκσυγχρονιστικού προτάγματος, που δεν είχαν εξαντληθεί, δεν ήταν ικανά να αποτρέψουν την εκλογική του ήττα από

Ο Αντώνης Μακρυδημήτρης είναι καθηγητής Διοικητικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και σύμβουλος του πρωθυπουργού για θέματα δημόσιας διοίκησης.